

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

*Анотация. Стаття присвячено визначенню ролі сучасної вчителя як суб'єкта педагогічної культури.
Ключові слова: педагогічна культура, професійна культура, педагогічні цінності.*

Аннотация. Статья посвящена выявлению роли современного учителя как субъекта педагогической культуры.

Ключевые слова: педагогическая культура, профессиональная культура, педагогические ценности.

Annotation. The article is devoted to the research of the importance of creative legacy of modern teacher in the teaching process.

Key words: culture, pedagogical culture, professional culture, system of skills.

Постановка проблеми. В умовах будівництва національної системи освіти зростає роль учителя, який має високий рівень педагогічної культури. У зв'язку з цим ми вважаємо за необхідне розглянути учителя у двох взаємопов'язаних аспектах: як об'єкта педагогічної культури, який засвоює та реалізує її цінності, та як суб'єкта, який впливає на її розвиток. Тож, вимоги, що йдуть від педагогічної культури до учителя, адресовані, по-перше, до його особистості, по-друге, до характеру його педагогічної діяльності.

Мета статті - визначити роль сучасного вчителя як суб'єкта педагогічної культури, дослідити способи його педагогічної діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій з даної проблеми свідчить про те, що роль вчителя як суб'єкта педагогічної культури у взаємозв'язку всіх компонентів ще не здійснено. Разом з тим, у педагогічних дослідженнях вже визначений комплекс професійних якостей сучасного учителя: висока загальна культура, любов до дітей, професійна спрямованість, активна життєва позиція, ерудованість, відповідальність, педагогічний такт.

Про це докладно говориться у роботах О.О.Абдулліної, Ю.П.Азарова, В.К.Буряка, Ф.Н.Гоноболіна, Н.В.Кузьміної, В.О.Сластьовіна та інших.

Результати досліджень. Вчитель – є офіційним представником суспільства, в якому виховується особистість. Він повинен бути носієм тих моральних цінностей, тієї культури, яка в цьому суспільстві напрацьована, інакше він не зможе забезпечити соціальне відтворення в індивіда, не здійснить зв'язку часів. Формування особистості учителя – процес складний та довготривалий, в його основі, на наш погляд, повинна бути закладена послідовна система виховання майбутнього педагога, яка спирається на загальнолюдські цінності, досвід світової педагогічної практики з урахуванням особливостей розвитку сучасного суспільства. Педагогічна культура як явище невідокремлене відображає рівень загальної та професійної культури вчителя як особистості. Відповідно до теорії О.В.Бондаревської [1] педагогічна культура вчителя є системою загальнолюдських цінностей, спо-

собів педагогічної діяльності та досягнень у навчанні і вихованні учнів. Основні педагогічні цінності є такими:

- людські: особистість дитини як найвища педагогічна цінність і педагог, який сприяє її всебічному розвитку, співпрацює, соціально її захищає;
- духовні: сукупний педагогічний досвід людства, відображений у педагогічних теоріях та способах педагогічного мислення учителя;
- практичні: способи педагогічної діяльності, володіння педагогічними технологіями, які перевірені практикою освітньо-виховної системи;
- особистісні: педагогічні здібності педагога як суб'єкта педагогічної культури, педагогічного процесу та власної життєвої творчості [1, с.39].

Ціннісний підхід дозволив нам визначити базові компоненти педагогічної культури учителя, до яких належать:

- гуманістична педагогічна позиція та особистісні якості педагога;
- педагогічне мислення;
- професійні вміння, володіння педагогічними технологіями;
- досвід творчої діяльності;
- рівень культури, способи саморозвитку та саморегуляції педагога.

Відразу зазначимо, що дослідження стану педагогічної культури учителя у взаємозв'язку всіх перерахованих компонентів ще не здійснено. К.Д.Ушинський [5] вважав, що у вихованні вирішальну роль відіграє особистість вихователя: «Ніякі устами та програми, ніякий штучний організм закладу, як би хитро він не був придуманий, не може замінити особистості у справі виховання» [5, с.107]. Поглиблює розуміння особистісних якостей у подальшому розвитку суспільства термін «функціональна грамотність», який був введений ЮНЕСКО і розуміється як здатність людини грамотно діяти у суспільстві, сім'ї, на виробництві. Поняття функціональної грамотності висвічує успіхи й недоліки освітньо-виховної підготовки людини. С.М.Шиянов [4] виділяє наступні компоненти функціональної грамотності:

- бажання слідувати нормам людського буття, доброзичливість;
- професійні якості особистості, які сприяють будь-якій діяльності;
- здатність до професійно-технологічної діяльності [4, с.79].

Чим складніше стає цивілізоване життя, тим гостріше стає питання функціональної неграмотності людини. Вивчення явища функціональної неграмотності як фактору ризику доводить, що найбільше вад у діяльності вчителів у людському і духовному компонентах, які мають пряме відношення до особистості вчителя як до суб'єкта педагогічної культури, вимагаючи від нього бути зразком людяності. Ось чому гуманістичне виховання й покликане формувати найважливіші властивості особистості: порядність, вихованість, здатність діяти на користь собі й іншим людям. Якщо таких якостей не буде у вихователя, то він не зможе розвинути їх у вихованців. Такий висновок, на наш погляд, дає розуміння особистості вчителя як і суб'єкта педагогічної культури, і наближує нас до інтегрованого визначення особистості вчителя, яким є його педагогічна позиція. Видатні

майстри педагогіки А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський вважали гуманну педагогічну позицію вчителя головною складовою педагогічної діяльності. «Що саме головне було у моєму житті? Без міркувань відповідаю – любов до дітей», – пише В.О.Сухомлинський у книзі «Серце віддаю дітям» [3, с.3]. Тож, поєднання вимогливості з повагою до особистості свідчить про гуманну педагогічну позицію як домінуючу рису педагогічної культури вчителя. Далі педагог зазначає: «З кожним роком у мене дедалі більше зміцнювалося переконання: одна з визначальних рис педагогічної культури – це почуття прихильності до дітей. Але якщо почуттю, за словами К.Станіславського, «наказувати не можна», то виховання почуттів учителя, вихователя, є самою сутністю високої педагогічної культури. Без постійного духовного спілкування вчителя й дитини, без взаємного проникнення у світ думок, почуттів, переживань один одного немислима емоційна культура як плоть і кров культури педагогічної» [3, с.10]. Ці слова як найкраще свідчать про гуманістичну позицію видатного майстра педагогіки.

Визнаючи цінність педагогічних поглядів прихильників гуманістичної педагогічної позиції, слід відзначити, що протягом тривалого часу теоретична підготовка сучасних учителів здійснювалась з позиції силового тиску на дитину, що привело до втрати культурного, морального змісту освіти. Є.М.Шиянов у статті «Гуманізація професійного становлення педагога» зауважує, що сьогодні «...учитель не є носієм і продовжувачем культурних традицій. Більше того, він знаходиться поза контекстом розвитку світової та вітчизняної культури» [4, с.81].

Науковий підхід до вивчення особистості заснований на розумінні її цілісності з опорою на суб'єктність. Дослідники до суб'єктності людини відносять діяльність, спілкування, самосвідомість. Бути особистістю означає «бути суб'єктом діяльності, спілкування, самосвідомості», «бути особистістю як суб'єктом спілкування неможливо без того чи іншого ступеня віддзеркалення людини у житті інших людей» [4]. Вихід з такого становища автори досліджень пов'язують з оволодінням новим мисленням, яке змінює позицію педагога: він ставиться до дитини як до суб'єкта власного життя. За таких умов надії на зміни можуть бути покладені на вчителя – активного суб'єкта гуманістичної педагогічної культури. Тож, діяльність вчителя в контексті педагогічної культури, на наш погляд, слід розглядати з точки зору її функціональної грамотності і технологічності. Зрозуміло, що частіше за все творчий характер його педагогічної діяльності проявляється у створенні нових технологій (І.П.Волков, І.М.Ільїн, С.М.Лисенкова та ін.).

Ефективність педагогічної діяльності вчителя залежить від рівня його педагогічної культури, вміння спілкуватися з учнями, що є одним з дієвих засобів педагогічного впливу. Існують різні типи педагогічного спілкування:

- за конкретними функціями (обмін інформацією, самовираження);
- за позицією вчителя та учня у спілкуванні;
- за змістом спілкування і характером звернення до учня;
- за емоційною забарвленістю цих впливів.

Спілкування – це найважливіший інструмент педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність вчителя є ключем до управління педагогічної діяльністю, вона характеризується високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь, але не є головною. Суть – в особистості вчителя, його позиції, здатності управляти діяльністю.

В.К.Буряк [2], обмірковуючи роль особистості вчителя, у книзі «Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект» доходить висновку, що сучасна ситуація в освіті підвищує вимоги до особистості вчителя. Професіонал у галузі освіти, на погляд автора, має усвідомлювати місце і роль освітніх процесів, оволодівати інноваційними педагогічними технологіями. Свою роль, зауважує вчений, тут має відіграти здатність вчителя мислити по-новому, оволодівати принципами гуманізації освіти. Автор підкреслює, що педагог, який оволодів методикою творчої роботи, нестандартного вирішення педагогічних проблем, здатний у кожному учневі бачити неординарну особистість, перспективу його духовного й морального росту, громадського становлення. Він говорить: «Вільна особистість як вища цінність, розвиток такої особистості як ціль, демократична педагогічна культура як засіб її досягнення – ось напрямком, у якому намагається йти сучасна школа» [2, с.161].

В.К.Буряк, наголошує на тому, що сьогодні формується особистісно-орієнтована освітня парадигма, яка базується на практично-орієнтованій методології, що значно підвищує роль вчителя як суб'єкта педагогічної культури, дає йому засоби і методи рефлексії, аналізу та самоаналізу, оцінки та самооцінки педагогічних явищ і подій, пошуку і вибору моделей і варіантів власної освітньої діяльності.

Висновки. Особистісна реалізація педагога як активного суб'єкта педагогічної культури, ефективність педагогічної діяльності певною мірою залежить від його інтелектуальних, моральних якостей, здатності до діалогу, співпраці, вміння поставитися до дитини як до особистості, від рівня його педагогічної культури. На нашу думку, завдання сучасної школи полягає в тому, щоб інтегрувати вчителя в умови нової, особистісно-орієнтованої освітньої парадигми, як суб'єкта педагогічної культури. Учитель, оволодіваючи цими умовами, перетворюючи їх, тим самим сприяє розвитку педагогічної культури в освіті, здобуває суб'єктивну педагогічну позицію, розробляє власну систему діяльності. При цьому, чим повніше проявляються якості вчителя як суб'єкта свого життя і професійної діяльності, тим більше він відкритий для усвідомлення найкращих зразків світової і вітчизняної педагогічної культури.

Список використаних джерел

1. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 2006. – № 3. – С. 37-43.
2. Буряк В. К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект / Володимир Константинович Буряк. – К.: Деміург, 2005. – 228 с.
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К.: Радянська школа. – 1988. – 270 с.
4. Шиянов Е. Н. Гуманізація професійного становлення педагога / Е. Н. Шиянов // Педагогика. – 1993. – № 9. – С. 80-84.
5. Ушинский К. Д. Собрание сочинений / К. Д. Ушинский. – М.-Л.: Учпедгиз, 1950. – Т. 6. – 259 с.